

تبیین سبک مدیریت جهادی در فضای مجازی با استنباط از آیات و روایات سیدجمال الدین تقوی^۱، سیده فاطمه موسوی^۲، محسن زارعی جلیانی^۳

چکیده:

هدف: یکی از مسائل چند وجهی در جهان امروز فضای مجازی و مدیریت و استفاده صحیح از آن است. این پژوهش با تبیین سبک مدیریت جهادی استنباط شده از آیات و روایات، راهکارهایی را برای مدیریت فضای مجازی ارائه می‌دهد.

روش: پژوهش پیش‌رو با روش توصیفی-استنباطی و با مطالعه کتابخانه‌ای، شاخصه‌های مدیریت جهادی را از آیات و روایات استنباط نموده، سپس در چارچوب مراحل چهارگانه مدیریتی (برنامه‌ریزی، سازماندهی، رهبری، کنترل) به ارائه راه کارهای مدیریتی در فضای مجازی پرداخته است.

یافته‌ها: بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی، مقابله به‌هنگام و به‌اندازه، مقابله با جدال احسن، خودباوری توأم با خداباوری، آرمان‌خواهی توأم با واقع‌بینی، از اهم راه کارهای حیطة برنامه‌ریزی است. در حیطة سازماندهی، بسیج منابع و تعاون مبتنی بر باورهای توحیدی؛ در حیطة رهبری، گزینش رهبری واحد، پذیرش قلبی رهبر، قانون‌مداری به همراه نرم‌دلی و خوش‌رویی و تصمیم‌سازی در طی مراحل چهارگانه از مهمترین راهکارهای ارائه شده است. از مهمترین راهکارها در حیطة کنترل، برخورد‌های تدریجی، مکرر و متنوع و کنترل اخبار از طریق استنباط اهل فن و صاحب‌نظران حوزه فضای مجازی است.

نتیجه‌گیری: نتیجه‌گیری می‌شود که رصدها در فضای مجازی پیشروانه، فناورانه، هوشمندانه و حکیمانه باشد. رهبری با ولایت بر قلب‌ها، مشفقانه و مسئولانه و نه صرفاً در فرآیند اداری محقق شود. پیشنهاد می‌شود راه کارهای ارائه شده با طرح در جلسات شورای انقلاب فرهنگی و مرکز ملی فضای مجازی، از طریق پژوهش‌های شبه آزمایشی راستی‌آزمایی شود.

کلید واژه‌ها: راهکارهای مدیریتی، فضای مجازی، مدیریت جهادی، آیات و روایات.

پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۸/۱۳

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۵/۲۹

^۱ - دانشجوی دکتری قرآن و حدیث، واحد کازرون، دانشگاه آزاد اسلامی، کازرون، ایران.

^۲ - استادیار، گروه معارف اسلامی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران (نویسنده مسئول)
famo0912@yahoo.com

^۳ - گروه معارف اسلامی، واحد کازرون، دانشگاه آزاد اسلامی، کازرون، ایران.

مقدمه

با توجه به آنچه که در علم مدیریت آمده، راهکارهای مدیریتی در فضای مجازی در فرآیند چهارگانه برنامه‌ریزی، سازماندهی، رهبری و کنترل و هر کدام در چهار حیطه منابع انسانی، منابع مالی، منابع مادی و منابع اطلاعاتی صورت می‌گیرد. شکل زیر بیانگر این مدل است (برهانی، ۱۳۹۵: ۲۱، به نقل از گریفین، ۱۹۹۷). با توجه به شرایط بحرانی آسیب‌زا در وضعیت کنونی فضای مجازی، ضرورت دارد، راهکارهای مدیریتی برگرفته از آیات و روایات با سبک مدیریت جهادی ارائه شود. سبک مدیریت جهادی یک سبک مدیریتی برگرفته از مدیریت اسلامی بوده که همه اصول، مبانی و مولفه‌های آن با مبانی اصول مدیریت اسلامی منطبق است و وجه تمایز آن با مدیریت اسلامی، برجسته بودن روحیه مبارزه‌گری، ایثار و از خود گذشتگی و در نهایت ذوب اراده انسان در اراده الهی است (تنهایی و همکاران، ۱۳۹۵). خداوند متعال در آیه شریفه ذیل می‌فرماید:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ (عنکبوت/۶۹).

کسانی که برای [به دست آوردن خشنودی] ما [باجان و مال] کوشیدند، بی تردید، آنان را به راه‌های خود [راه رشد، سعادت، کمال کرامت، بهشت و مقام قرب] راهنمایی می‌کنیم و یقیناً خدا با نیکوکاران است. اصل مهم مدیریت جهادی عبارت است، از خودباوری و اعتماد به نفس و اعتماد به کمک الهی. وقتی از خدای متعال کمک خواسته می‌شود، راه‌ها باز می‌شود. چنان که خداوند می‌فرماید:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ (طلاق/۲-۳)

این رزقی که در این آیه و در آیات دیگر گفته شده است، به شکل‌های مختلفی می‌رسد، گاهی ناگهان در ذهن چیزی می‌درخشد، راهی باز می‌شود؛ این رزق الهی است، در یک برهه فشار، ناگهان امید و آفری در دل به وجود می‌آید که همان رزق الهی می‌باشد (خامنه‌ای، ۱۳۹۳). مؤلفه‌های مدیریت جهادی عبارتند از: ولایت محوری و ولایت‌پذیری (احمدزاده و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۴۳)؛ بصیرت‌مداری (سپهر، ۱۳۹۴، ص ۱۹۲)؛ خودباوری توأم با خداباوری (سپهر، ۱۳۹۴، ص ۷۴)؛ آرمان‌خواهی توأم با واقع‌بینی، قانون‌مداری، مشارکت و تعاون (کرمی، ۱۳۹۵، ص ۱۳۶). در راستای بررسی پیشینه پژوهش، با توجه به این‌که، فضای مجازی و مدیریت آن بحثی نوظهور است. بدون شک، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای، به‌ویژه پیوند آن با منابع دینی، نوظهورتر خواهد بود. بنابراین نباید انتظار پیشینه‌ای گسترده در این حوزه داشت. با این حال، گرچه قدمت زمانی کمی دیده می‌شود، سرعت پژوهش در این حوزه میان‌رشته‌ای بسیار زیاد است.

پژوهش‌ها را می‌توان به سه قسمت تقسیم کرد، که در ادامه بدان پرداخته شده است.

(۱) پژوهش‌هایی که به صورت میدانی در این راستا تلاش کرده‌اند. از این پژوهش‌ها می‌توان به اینترنت و دینداری (کرم‌الهی، ۱۳۹۰) اشاره کرد به صورت آماری مسأله را بررسی کرده است.

(۲) پژوهش‌هایی نیز صرفاً در حوزه فقهی و حقوقی ورود کرده و به بررسی حقوقی چگونگی استفاده از فضای مجازی پرداخته‌اند. ابعاد حقوقی جرایم علیه عفت و اخلاق عمومی در فضای مجازی با محوریت قرآن (نکویی مهر و همکاران، ۱۳۹۷)، از این دست است.

پژوهش‌هایی که نزدیک به پژوهش حاضر بوده و به شناخت مؤلفه‌ها، آسیب‌ها، فرصت‌ها در فضای مجازی و راهکارهای مواجهه با فضای مجازی پرداخته‌اند. از آن جمله می‌توان به آداب اسلامی در شبکه‌های اجتماعی (آهنگران، ۱۳۹۵)، راهکارهای تربیت دینی در فضای مجازی با تأکید بر آموزه‌های قرآن و سیره رضوی (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۶)، نقش دولت با محوریت قرآن در پیشگیری از جعل هویت رایانه‌ای در فضای مجازی (حسینی فرد و همکاران، ۱۳۹۷)، بررسی ظرافت‌ها و عوامل تأثیرگذار تبلیغ دین در بستر فضای مجازی (حسینی صفا و غیاثوند، ۱۳۹۸)، روش کنترل مدبرانه انسانی ماشینی ترکیبی منظومه‌وار، آسیب‌های فضای مجازی به صورت برخط و براساس آیات و روایات اجتهادی (قدس‌ور و افکانه، ۱۳۹۸)، واکاوی بایدها و نبایدهای اخلاقی فضای مجازی (کریمی‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰)، ویژگی‌ها و روش‌های تبلیغ دین در فضای مجازی از منظر آیات واحادیث (فخار، ۱۴۰۱)، فرصت‌ها و تهدیدهای فضای مجازی در اندیشه قرآنی امام خامنه‌ای (علوی‌زاده، ۱۴۰۲)، از جمله این موارد است.

با توجه به ضرورت و اهمیت پژوهش، و با توجه به این که، تدوین راهکارهای مدیریتی فضای مجازی بسیار ضرورت دارد. زیرا خلا مدیریتی آن سبب می‌شود که جوامع دیگر این خلاء را پر کرده که تهاجم فرهنگی، جنگ‌های نرم از طریق امواج خبری، انقلاب‌های مخملی و براندازی حکومت‌ها را در پی خواهد داشت (حاجی ملا میرزایی، ۱۳۸۸).

بنابر پیشینه‌ای که ذکر شد، تلاش در راستای پیوند میان دین و فضای مجازی دیرزمانی نیست. مضاف بر آن، آیات الهی به دلیل ویژگی‌هایی چون الهی بودن کلام، فرازمانی و فرامکانی بودن آن (الانعام/۱۹)، هم‌چنین جامعیت قرآن (النحل/۸۹) بر مسائل مورد نیاز بشر (کلینی، ۱۳۶۵، ج ۶۱،

صص ۲۲۹ و ۲۶۱)، ظرفیت گسترده‌ای برای استنباط موضوعات عصری را داراست. عدم بهره‌مندی از این کتاب شریف به عنوان ثقل اکبر و روایات به عنوان ثقل اصغر در این راستا، باعث محرومیت از گستره‌ای جامع از راهکارهای مدیریتی در این حوزه است. بهره‌مندی از راهکارهای مدیریتی استنباط شده از آیات و روایات، سبک جدیدی از مدیریت، با اصطلاح مدیریت جهادی را می‌گشاید که در این پژوهش با ارائه راهکارهای مدیریتی به سبک جهادی استنباط شده از متون دینی مسیرهای جدید مدیریتی را نشان می‌دهد.

این پژوهش، با هدف دستیابی به راهکارهای مدیریتی در فضای مجازی با استنباط از آیات و روایات و با تمرکز بر شاخصه‌های مدیریت جهادی در تلاش است تا به این پرسش اصلی پاسخ دهد:

چگونه می‌توان با استنباط از آیات و روایات اسلامی و با تمرکز بر سبک مدیریت جهادی، راهکارهای مدیریتی در فضای مجازی را ارائه داد؟

روش تحقیق

این پژوهش با روش توصیفی-استنباطی و با هدف دستیابی به راهکارهای مدیریتی در فضای مجازی با استنباط از آیات و روایات و با تمرکز بر شاخصه‌های مدیریت جهادی می‌باشد. از آنجا که مدیریت فضای مجازی، موضوعی عصری و خارج از اصطلاحات قرآنی و روایی بوده، ابتدا واژگان جانشین در متون دینی گزینش شده، سپس آیات و روایات مرتبط استخراج گردیده و در راستای موضوع توصیف شده و مفاهیم مدیریت فضای مجازی، مطابق با مبانی و اصول تفسیری، استنباط شده و مطابق با قاعده جری و تطبیق، به مصادیق عصری تطبیق داده شده و در چارچوب تقسیم‌بندی‌های علم مدیریت جاسازی گردید.

یافته‌ها

این پژوهش بر پایه فرآیند برنامه‌ریزی، سازماندهی، رهبری و کنترل در علم مدیریت، راهکارهای مدیریتی به سبک جهادی در فضای مجازی را با استنباط از آیات و روایات بررسی کرده‌است. یافته‌های پژوهش پیش‌رو در محورهای زیر تبیین می‌شود.

راهکارهای مدیریتی فضای مجازی در فرآیند برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی، اولین مرحله از فرآیند مدیریتی به معنای تعیین هدف، یافتن و ساختن راه وصول به آن است (شیرازی، ۱۳۸۹ ص ۱۴۸). با بررسی در آیات و روایات و با توجه به آسیب‌شناسی فضای

مجازی استنباط شده از متون اسلامی، مدیریت فضای مجازی و راهکارهای یافتن و رسیدن به اهداف مدیریتی در فضای مجازی، در محورهای زیر بررسی می‌شود:

بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی در میان مدیران و مخاطبان: با توجه به آسیب‌هایی که در فضای مجازی وجود دارد، هم‌چنین با تأکید بر جهاد تبیین، اولین و مهم‌ترین هدف در فرآیند برنامه‌ریزی این است، که با هدف بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی در سطح مدیران و مخاطبان فضای مجازی تلاش نمود. بصیرت و درک صحیح موقعیت آن‌چنان مهم است، که خداوند متعال یکی از ویژگی‌های پیامبر اسلام و پیروانش را داشتن روشن‌بینی و بصیرت دانسته و می‌فرماید:

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ (یوسف/۱۰۸).

بگو این طریقه و راه من است، که من و هر کس پیرو من است، بر پایه بصیرت و بینایی به سوی خدا دعوت می‌کنیم، و خدا از هر عیب و نقصی منزّه است و من از مشرکان نیستم. روایات متعددی نیز بر بصیرت تأکید داشته‌اند، تا آن حد که نداشتن چشم ظاهر را آسان‌تر از نداشتن بصیرت دانسته‌اند (لیثی واسطی، ۱۳۷۶، ۳۵۸؛ تمیمی آمدی، ۱۴۱۰، ۴۸۱). عمل به‌هنگام و عمل به‌اندازه، از نمودهای اصلی اهل بصیرت است (خامنه‌ای، ۱۳۹۸). برای رسیدن به بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی باید ذیل دو مؤلفه‌ی عمل به‌هنگام و عمل به‌اندازه مسیریابی و برنامه‌ریزی نمود. با تکیه بر این دو مؤلفه و با توجه به سه حیطه‌ی برنامه‌ریزی در منابع انسانی، منابع مالی و مادی و منابع اطلاعاتی راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:

رصد پیشروانه، فناورانه، هوشمندانه و حکیمانه فضای مجازی: رصد و مراقبت همواره از توصیه‌های مؤکد در دین است (ابن بابویه، ۱۳۷۸، ج ۲، ص ۹۹). از سوی دیگر جامعه مؤمنانه به لحاظ شأن ایمانی خود، دارای برتری هستند، چنان‌که خداوند می‌فرماید: أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ، هم‌چنین هیچ راهی برای نفوذ به جامعه مؤمنانه وجود ندارد. همان‌گونه که قاعده نفی سبیل مؤید آن است: ...وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ الْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا (نساء/۱۴۱).

بر این اساس جامعه ایمانی باید درحیطه رصد، پیش‌روترین باشد. مطابق با روایات اسلامی، آنچه که می‌تواند مانع نفوذ بوده و تعالی و تسلط را به همراه داشته باشد، علم است:

أَلْعَلِمُ سُلْطَانٌ» (ابن ابی الحدید، ۱۳۹۳، ج ۲۰، ص ۳۱۹).

بنابراین لازم است در قرن بیست و یکم که قرن فناوری و تولید علم و جولان هوش مصنوعی است، از تمام ابزار علمی و فناورانه استفاده نموده تا رصدی هوشمندانه و حکیمانه برای بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی فراهم شود. امروزه هوش مصنوعی با یک شتاب حیرت‌دهنده‌ای پیش می‌رود. اکنون دستگاه‌های مختلف نظامی و غیر نظامی از هوش مصنوعی بهره‌برداری می‌کنند، اما نباید فریب خورد. در مسئله‌ی هوش مصنوعی، بهره‌بردار بودن امتیاز نیست. این فناوری لایه‌های عمیقی دارد که باید بر آن لایه‌ها مسلط شد. در غیر این صورت ایستگاهی مثل آژانس اتمی درست می‌کنند که باید از تولیدکنندگان اجازت گرفت. باید خود به فناوری‌های عمیق و ژرف این مسئله و لایه‌های زیرساختی هوش مصنوعی دست یافت (خامنه‌ای، ۱۴۰۳).

در مواجهه با فضای مجازی علاوه بر ذهن مؤمنانه و انقلابی، نیاز به نقطه‌زنی داریم (قدس‌پور و افکانه، ۱۳۹۸، ۱۷۵)، نقطه‌زنی نیاز به شاخصه‌های بصیرتی دارد. بصیرت‌زایی و بصیرت‌افزایی در مدیریت فضای مجازی می‌تواند تدابیر نظارتی را به سمت و سوی رویکردهای غیر کیفی سوق دهد. علاوه بر نظارت و رصد فیزیکی همراه با بصیرت، رصد به شیوه الکترونیکی است که با بکارگیری تجهیزات و برنامه‌های خاص، فعالیت‌های شبکه‌ای افراد تحت نظر قرار می‌گیرد (حسینی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۷، ۱۰۱).

تقویت منابع اطلاعاتی از نظر انسانی، مادی و مالی: خداوند در آیه زیر می‌فرماید:

وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ

در این آیه به همه منابع از حیث انسانی، مادی و مالی اشاره می‌کند. تقویت اقتصاد برای تولید محتوا در فضای مجازی در راستای حفظ هویت ایرانی اسلامی بسیار حائز اهمیت است. تقویت اقتصاد تولید محتوا سبب می‌شود تا مصرف‌کننده محتواهای تولیدی کشورهای دیگر در این حوزه نبود. یکی از برنامه‌های دارای اولویت مرکز ملی فضای مجازی حمایت از صنعت تولید محتوا و اقتصاد این فضا است که اخیراً نیز در جلسه شورای عالی فضای مجازی مصوب شد تا تولیدکنندگان محتوایی که در چارچوب رسمی کشور فعالیت می‌کنند، از درآمد حاصل از ترافیک شبکه سهمیم باشند که این نقطه عطفی برای توسعه صنعت تولید محتوا و رونق اقتصاد این حوزه در کشور است (آقامیری، ۱۴۰۲).

یکی از فعالیت‌هایی که امروزه شرکت‌های نرم‌افزاری انجام می‌دهند، کشف الگوی ارتباطی میان کاربران و تحلیل آن است. بنابراین امری کاملاً ممکن می‌باشد که با یک جستجوی ساده در اینترنت امکان آن را بدست آورد (قدس پور و افکانه، ۱۳۹۸، ۱۷۷).

مقابله‌های به هنگام و به اندازه در برابر سوژه‌سازی‌ها، بزرگ‌نمایی، کوچک‌نمایی و زیانمایی‌ها: یکی از راهکارهای وسوسه‌انگیز شیاطین با استناد به آیات کریمه (اعراف/۲۷؛ توبه/۱۰۷؛ مائده/۷۷؛ توبه/۷۹؛ انعام/۴۳؛ انفال/۴۸؛ نمل/۲۴؛ عنکبوت/۳۸)، سوژه‌سازی‌ها، کوچک‌نمایی و بزرگ‌نمایی در راستای اهداف خود است. چنان که در این راستا، عمل به هنگام در برابر این موارد از نمودهای بصیرت است، که قطعاً رصد فضای مجازی و پیش‌بینی فناوری‌ها و هوشمندانه می‌تواند، زمینه‌ای برای عمل به هنگام در مقابله با آن‌ها باشد. به‌عنوان مثال، کل میزان اشتغال‌زایی در شبکه اجتماعی ۳۳ هزار مورد است، درحالی‌که با راه‌اندازی چند کارخانه در یک شهر می‌تواند این حجم از اشتغال را رقم بزند؛ بزرگ‌نمایی این آمارها نشان می‌دهد، اهدافی غیر حقیقی وجود دارد (جلالی فراهانی، ۱۳۹۸).

مقابله با جدال احسن: مطابق با این آیه، یکی از راه‌های مقابله، جدال احسن است:

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ (نحل/۱۲۵).

با حکمت و اندرز نیکو به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به (شیوه‌ای) که نیکوتر است، مجادله نمای.

گاهی اوقات ذهن مخاطب درگیر انگاره‌ها و تحریفات شناختی نسبت به یک موضوع بوده، متمایل به تغییر آن هم نیست. همچنین برای انگاره‌های خود هم دلایلی دارد. در این صورت گفتگو به مجادله کشیده می‌شود. در این شرایط خداوند راهکار کلی مجادله احسن را ارائه داده است. یکی از روش‌های خداوند در مجادله با کفار، روش «مجادرات در استعمال» (معرفت، ۱۴۳۰، ۱۱۲) است. به این معنا که با استناد به دلایل مورد پذیرش مخاطب، به ادعای او آسیب وارد شود (طباطبایی، ۱۴۱۷، ۳۷۱).

منظور از مجادله احسن این است، که تمام جنبه‌های انسانی مانند حق، عدالت، درستی، امانت، صدق و راستی رعایت شده، از هر گونه توهین، تحقیر، خلاف‌گویی و خودخواهی خالی باشد. با این تعبیر از مجادله احسن، دیگر نمی‌توان مقابله به مثل را در فضای مجازی پذیرفت. کوچک‌نمایی یا بزرگ‌نمایی‌ها توسط شبکه‌های مجازی معاند، پاسخ‌شان مجادله احسن است. مقابله به مثل در فضای

مجازی تنها زمانی مجاز است که خارج از چارچوب شرایط مجادله احسن نباشد. پس نمی‌توان در مقابل ناسزا، ناسزا گفت. دقیقاً همین مصداق را خداوند در قرآن کریم بیان کرده است:

البته خداوند در آیه زیر مقابله به مثل را توصیه می‌فرماید:

فَمَنْ عَتَدَ عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا بِمِثْلِ مَا عَتَدَ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ (بقره/ ۱۹۴).

اما در انتهای آیه دستور به تقوا می‌دهد. بنابراین مقابله به مثل نباید خارج از حدود الهی باشد. نمی‌توان دروغ را با دروغ و تهمت را با تهمت پاسخ داد، زیرا خداوند در هیچ شرایطی امر به منکر و فحشا نمی‌کند:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ... (اعراف/ ۲۸)

قطعاً خدا به کار زشت فرمان نمی‌دهد.

در مثالی دیگر می‌توان به کشف حریم شخصی دیگران اشاره کرد. تجاوز به حریم دیگران در آیات و روایات به شدت نهی شده است. چنان‌که امام رضا (ع) می‌فرماید: آياك و مكاشفه الناس (کلینی، ۱۳۶۵، ۲، ص ۴۴۸؛ مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۹۰، ص ۳۶۷). بنابراین نمی‌توان در پاسخ به کشف حریم شخصی مقابله به مثل نمود.

از جمله برنامه‌های صحیح مقابله به مثل تلویزیونی می‌توان به برنامه‌های پاورقی و و دی بی سی اشاره کرد که از مصادیق مبارزه با جریان رسانه‌های و شناختی دشمن است که لازم است با قدرت و سرعت ادامه و انتشار یابد.

خودباوری توأم با خداباوری: از دیگر اهداف مورد توجه در برنامه‌ریزی مدیریت فضای مجازی با توجه به آسیب‌های موجود، خودباوری توأم با خداباوری است که در مدیریت جهادی و جهاد تبیین در فضای مجازی باید مورد توجه قرار گیرد. در جهاد و به همراه جهاد دو مؤلفه اصلی به-

صورت توأمان وجود دارد: خداباوری به همراه تلاش خودباورانه. خداوند می‌فرماید:

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ (عنکبوت/ ۶۹).

جهاد، به معنای سرحد تلاش است. سرحد تلاش فقط با انگیزه‌ی قوی خودباوری محقق می‌شود. اما در این آیه به شرطی دیگر هم اشاره دارد که آن خداباوری خالصانه است، که با اصطلاح «فینا» مشخص شده است.

آرمان‌خواهی توأم با واقع‌بینی: یکی دیگر از اهدافی که در برنامه‌ریزی مدیریت فضای مجازی با رویکرد مدیریت جهادی و جهاد تبیین و با توجه به آسیب‌های فضای مجازی و با استناد به آیات و روایات باید به آن روی آورد، آرمان‌خواهی توأم با واقع‌بینی است. آرمان با هدف تفاوت دارد. هدف شروع و پایانی دارد ولی آرمان امری پویاست و جامع‌تر از هدف است. (کرمی، ۱۳۹۵، ص ۱۲۴).

تشکیل اندیشکده‌های دو نفره و مخلصانه (و ان تقوموا لله مثنی و فرادی)؛ استقامت در مسیر (فَأَسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ) و هوشمندی در بهره‌مندی از منابع مالی و مادی با توجه به وضع موجود (یوسف/۴۸ و ۴۷)، از جمله مؤلفه‌هایی است، که در این برنامه‌ریزی مدیریتی مورد توجه قرار می‌گیرد.

راهکارهای مدیریتی فضای مجازی در حیطة سازماندهی

سازماندهی فرایندی است که طی آن تقسیم‌کار میان افراد و گروه‌های کاری و هماهنگی میان آنان به منظور کسب اهداف، صورت می‌گیرد (نوچمنی، ۱۳۹۵). راهکارهای قابل استنباط از آیات و روایات در فرآیند سازماندهی مدیریت جهادی فضای مجازی، در حیطة‌های منابع انسانی، منابع مالی و مادی و منابع اطلاعاتی موارد زیر است:

بسیج منابع انسانی، مالی و مادی و اطلاعاتی: بسیج تمام منابع یکی از وظایف مدیر در حوزه سازمان‌دهی است. آیه زیر به این مهم از سوی حضرت سلیمان^(ع) اشاره می‌کند: وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ (نمل/۱۷). و سلیمان، سپاهیان‌ش از پریان و آدمیان و پرندگان گردآوری شدند، و آنان را از حرکت بازمی‌داشتند، تا گروه‌های دیگر به آنان ملحق شوند.

حتی خداوند هم به واسطه جنود خود اعم از انس و جن و نظام واسطه‌مند خود و سازماندهی آن‌ها کار را پیش می‌برد فتح/۷؛ نازعات/۱-۴) استفاده از این منابع باید هوشمندانه صورت بگیرد. حضرت سلیمان^(ع)، حتی با تسلط بر اجنه و جبر آن‌ها، بهره‌مند می‌شد. بهره‌مندی از اصل تساهل و تسامح در بکارگیری منابع انسانی بسیار ضرورت دارد. چنانکه یکی از عوامل شکوفایی تمدن اسلامی در قرون دوم تا چهارم قمری تبعیت از این اصل بود. (زرین کوب، ۱۳۷۷). از نظر منابع اطلاعاتی نمی‌توان آنچنان مقید به اصل تساهل و تسامح شد. چنانکه در قرآن نیز تبیین و تفحص در مورد فسق افراد اطلاعاتی سفارش می‌شود (حجرات/۶).

متأسفانه پاسخ‌دهی به آسیب‌زنی‌ها در ایران چندوجهی و هیبریدی نبوده، در حالی که آسیب‌زنی‌ها هیبریدی و چندوجهی است (قدس پور و افکانه، ۱۳۹۸، ۱۷۴)

تعاون مبتنی بر باورهای توحیدی و دینی: اصل تعاون و همکاری بر باورهای توحیدی و دینی استوار می‌شود. تعاون و همکاری بر پایه گناه و تعدی جایگاهی ندارد (مائده/۲). چنان‌که عقد اخوت در آغاز ورود پیامبر(ص)، و تشکیل حکومت بر پایه‌ی باورهای دینی مبتنی شده بود. به تعبیر دیگر روابط بر پایه ایمان، باثبات‌ترین تعاون و همکاری را می‌سازد.

مشورت در طی مسیر: بدون شک یکی از ارکان سازماندهی در مدیریت فضای مجازی منطبق با آیات کریمه، مشورت است. (شوری/۹۴۹) البته مشورت باید سازماندهی شده باشد. به این معنا باید با اهل فن مشورت نمود (روایت حضرت علی که در مورد مشورت با مجرب گفته شده). در فضای مجازی ما به فناوری‌های سمعی بصری بسیار نیاز داریم. پس باید در حوزه هنر، آت، و ... سازماندهی‌های قوی داشت.

مهارت ادراکی سازمان در حیطه منابع اطلاعاتی: مهارت شامل قدرت درک پیچیدگی‌های تمام سازمان و درک جایگاه عملیات خود فرد در سازمان است. این دانش به فرد اجازه می‌دهد، تا مطابق با اهداف کل سیستم عمل کند، ترکیب متناسب این مهارت‌ها با پیشرفت فرد در مدیریت از پست سرپرستی به مدیریت عالی تغییر می‌کند (شیرازی، ۱۳۸۹ ص ۱۴۸). کلیدواژه تبیین این نقش در قرآن، واژه «تبیین» است (نساء/۹۴). مطابق با این آیه، باید در جمع مؤلفه‌های سه‌گانه پذیرش ظواهر امر، خوش‌بینی و عدم توجه به منافع فردی، مهارت لازم را کسب کرد.

راهکارهای مدیریتی فضای مجازی در فرآیند رهبری

هدایت و رهبری به معنای تلاش مدیر برای ایجاد انگیزه و رغبت در زیردستان جهت دست‌یابی به اهداف سازمان است (رضائیان، ۱۳۶۹). در متون اسلامی اعم از آیات و روایات، رهبری به‌عنوان یک مؤلفه بسیار مهمی، شاخصه‌ها و ویژگی‌های منحصر به فردی دارد که اگر این فرآیند به درستی در مسیر گفته‌شده در متون اسلامی پیش رود، بقیه فرآیندها را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد.

رهبری، راهبری و نه راهنمایی است. راهنما به کسی می‌گویند که صرفاً راه را نشان می‌دهد. راهبری همان اصطلاح ایصال به مطلوبی است که علامه (ره) مطرح نمودند (طباطبایی، ۱۳۷۸). یکی از واژگان هم‌نشین با رهبری در متون دینی واژه‌ی ولایت است (موسوی خلخالی، ۱۳۹۵). راغب اصفهانی در کتاب مفردات القرآن گفته است «ولاء» و همچنین «توالی» به این معنا است که دو چیز

یا بیشتر، از یک جنس و بدون اینکه چیزی از غیر آن جنس حایل شود، کنار هم آید (راغب اصفهانی، ۱۳۸۵). با توجه به تعاریف لغوی و اصطلاحی کلمه ولی در میان لغت‌شناسان و صاحب‌نظران، ولایت را اتصال، پیوند، محبت، حاکمیت مسئول دلسوز را می‌دانند (احمدزاده و دیگران، ۱۳۹۱، ص ۴۳). با این معرفی از فرآیند رهبری در مدیریت جهادی فضای مجازی، راهکارهای زیر در حیطه‌های منابع انسانی، مالی و مادی و اطلاعاتی از قرآن و سنت قابل استنباط است.

گزینش رهبری واحد: در سنت رسول‌الله (ص)، هیچ‌گاه شورای رهبری وجود نداشت. بلکه همواره یک رهبر یا حاکم یا والی یا فرمانده را برای مسیر و کاری مشخص ولو جزئی انتخاب می‌کردند. با تأسی از این سنت، بایسته‌است، که در مدیریت فضای مجازی هم یک رهبر در رده نخستین مدیریتی باشد، که برای رسیدن به هر هدف جزئی، با ذکر وظایف مشخص و عینی و برنامه‌ریزی شفاف، رهبرانی در سطوح پایین‌تر از سوی رهبر رده نخستین مدیریتی گزینش شود.

پذیرش قلبی رهبر از سوی افراد سازمان و مخاطبان: مطابق با معنای لغوی و اصطلاحی ولی، ولایت امری باطنی و قلبی است. بنابراین بایستی پذیرش قلبی از سوی افراد سازمان و مخاطبان پدید آید. این را از کلمه ولی می‌توان استخراج کرد. چون و حدأقل این امر این است، که پذیرش قلبی صورت گیرد. بنابراین چه رهبر در رده اول و چه انتخاب آن در رده‌های پایین‌تر، باید محبوبیت قلبی اعضای سازمان را داشته باشد. بنابراین صرفاً یک حکم دادن به یک شخص بدون توجه به این مسأله کار به جایی نمی‌برد. این پذیرش قلبی است که ولایت‌پذیری را ایجاد می‌کند. ولایت‌پذیری در اینجا ارتباطی با مفهوم دینی ولایت‌فقیه که از استدلالات فقهی، فلسفی و روایی متعددی برخوردار است، ندارد. بلکه اشاره‌ای است به یکی از ویژگی‌های خاص سلسله مراتب در سازمان‌های جهادی (احمدزاده و همکاران ص، ۱۷۰).

دلسوزی مشفقانه و مسئولانه رهبر در فرآیند مدیریت: پیامبر (ص)، علاوه بر نبوت، رسالت و رهبری یک جامعه را هم برعهده داشت، که آن‌چنان در این مسئولیت کوشا و پرتلاش بود که خداوند در توصیف تلاش ایشان چنین می‌فرماید: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ (توبه/۲۸). یقیناً پیامبری از جنس خودتان به سويتان آمد که به رنج و مشقت افتادنتان براو دشوار است، اشتیاق شدیدی به [هدایت] شما دارد و نسبت به مؤمنان رؤوف و مهربان است.

طی مسیر چهارگانه در تصمیم‌سازی: مطابق با متون دین اسلام، تصمیم‌گیری از وظایف شخص رهبر است (آل عمران/۱۵۹).... فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ با این حال برای رسیدن به مرحله تصمیم‌گیری باید فرآیند تصمیم‌سازی، مرحله به مرحله انجام گیرد. عزم و تصمیم‌گیری باید به همراه حزم باشد (غررالحکم ج ۳، ص ۱۳۸). و بعد از عزم اصل توکل رعایت شود (آل عمران/۱۵۹). بنابراین از متون دینی دریافت می‌شود، که فرآیند تصمیم‌سازی چهار مرحله دارد:

مرحله اول: حزم

حزم به معنای دوراندیشی و توجه‌داشتن به فرجام کارها و مشورت کردن با خردمندان بوده (غررالحکم و درر الکلم، حدیث ۱۹۱۵)، که یکی از مصادیقش ایجاد اندیش‌کده‌ها با استناد به شاخصه‌های موجود در آیه کریمه: أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِزْفٍ أَنْ لَبِئْسَ الْأُمَّةَ الْقُرْآنِ الْمُرْسَلِ است.

مرحله دوم: عزم

عزم، به معنای تصمیم محکم (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۵۶۵) و جدیت و اراده بر انجام کاری (ابن منظور، ۱۴۱۴، ص ۳۲۱) است. با توجه به ترتیب بیانی در گزاره‌های قرآنی «شاورْهُمْ فِي الْأَمْرِ» و «فَإِذَا عَزَمْتَ» (آل عمران، ۱۵۹)، عزم و تصمیم‌گیری با در نظر گرفتن نتایج اندیشکده‌ها و مشاوره‌ها، توسط شخص راهبر انجام می‌گیرد.

مرحله سوم: جزم

جزم عزم به معنای قطعیت، استحکام و نداشتن شک و تردید در اجرای تصمیم است. قاطعیت راهبر در اجرایی کردن تصمیم خود، یکی از شرایط ضروری برای رهبری قاطع است.

مرحله چهارم: توکل

اصالت اصل توکل به خداوند بعد از گذراندن سه مرحله پیشین است.

پیامد رعایت گام‌های چهارگانه مزبور در مدیریت فضای مجازی، نتایج موفقیت‌آمیز با کمترین خطا و تکرار اشتباه را در پی خواهد داشت.

نرم‌دلی و خوشرویی: مطابق با ویژگی‌های پیامبر(ص)، در جایگاه مدیر راهبر، به نقل از قرآن کریم (آل عمران/۱۵۹)، نرم‌دلی به همراه خوش‌رویی از ویژگی‌های اخلاقی یک مدیر راهبر است. در حوزه مدیریت فضای مجازی این ویژگی‌ها به طریق اولی ضرورت بیشتری خواهد داشت. زیرا فضای مجازی، پیشخوان هر جامعه و مکتب و فرهنگ وابسته به آن است.

قانون‌مداری: خوش‌رویی و نرم‌خویی منافاتی با قانون‌مداری ندارد. خداوند متعال یکی از دلایل بعثت پیامبران را وضع قانون و نظم برای رفع اختلاف میان انسان‌ها بیان می‌کند. (بقره/۲۱۳). یک مدیر جهادی باید قانون‌پذیر و نه قانون‌گریز باشد؛ چنین مدیری برای خود تبعیض قائل نمی‌شود و ابتدا خودش مطیع قانون است و سپس از دیگران انتظار قانون‌مندی دارد. حتی مخالفت نظری با یک قانون نباید به مدیر و فرمانده اجازه دهد، که خلاف قانون کاری را انجام دهد (احمدزاده و همکاران، ۱۳۹۶، ص ۶۷). در مدیریت فضای مجازی، قانون‌مداری به عنوان یک اصل مهم مدنظر است. فضای مجازی بدون قانون و قاعده، بسیار افسار گسیخته و بدون تأثیر مثبت است.

پیشوایی مدیر در ایجاد منابع تولیدی: مطابق با سیره‌ی معصومان(ع)، باید یک مدیر در راستای مسوولیت خود در ایجاد منابع تولیدی خود پیشتاز باشد. حضرت علی(ع) در زمان حکومتش در زمین‌های خودش همراه کارگران در منطقه ینیع کار می‌کرد و با استفاده از درآمد آن به فقرا کمک می‌کرد و کارگران هم از آن بهره می‌بردند (شاکری فرد، شریعت پناهی، دلبری، ۱۳۹۷). مدیر جهادی در فضای مجازی باید مهارت تولید محتوا را داشته باشد و خود در رأس امور تولیدی قرار گیرد.

راهکارهای مدیریتی فضای مجازی در فرآیند کنترل

نظارت و کنترل به معنای تلاش منظمی است، در جهت رسیدن به اهداف استاندارد، طراحی سیستم، بازخورد اطلاعات، مقایسه اجزای واقعی با استانداردهای از پیش تعیین شده و سرانجام تعیین انحرافات احتمالی و سنجش ارزش آن‌ها بر روند اجرایی که در برگیرنده حداکثر کارایی است (رضائیان، ۱۳۸۳).

همان‌طور که در نظام احسن الهی که تحت مدیریت و تدبیر الهی اداره می‌شود، يوم الدینی وجود دارد، در مدیریت فضای مجازی لازم است، کنترلی حکیمانه، نظارت و ضمانت اجرایی محکمی در راستای اجرای راهکارها وجود داشته باشد. راهکارهای مدیریتی فضای مجازی در فرآیند کنترل منابع انسانی، مالی و مادی و اطلاعاتی استنباط شده از قرآن و سنت در موارد زیر تبیین می‌شود: کنترل اخبار از طریق استنباط اهل فن: در بروز تضاد میان افراد، فن استنباطی علمی، یکی از مهارت‌های فنی- انسانی رسولان و مسئولان با عنوان اولی الامر بیان شده که در شرایط بحرانی پیاده می‌شود: وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدْعَاؤُهُمْ وَكَوَّزُوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلَّهُمْ الْذِّينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَكُلُوا مِنْهُ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَا تَبْغُتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا. (نساء / ۸۳)

باتوجه به فضای شایعه‌ساز و شایعه‌پرور مجازی و خبرهای کذب و صدق در این فضا، ضرورت دارد که افرادی اهل فن که امین، متعهد، درای علم و تخصص، پرهیزگار، آشنا به شرایط زمانه و کاردان در مدیریت فضای مجازی باشند، تا خبرهای صدق و کذب را از هم تشخیص دهند و از انحراف و سردرگمی جامعه جلوگیری شود.

استفاده بهینه از اصل امر به معروف و نهی از منکر: از مهم‌ترین و جامع‌ترین آیاتی که اصل امر به معروف و نهی از منکر و شرایط آن را تبیین کرده، این آیه است: *وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ* (آل عمران/۱۰۴). مطابق با این آیه، نظارت و کنترل در قالب امر به معروف و نهی از منکر شرایطی دارد که به شرح زیر است:

(۱) نظارت، وظیفه همگانی نیست. یکی از وظایف تخصصی مدیران و مسئولان است (مَنْكُم).

(۲) مدیر در حوزه نظارتی باید خیر و خوبی را در عمل به افراد تحت مدیریت خود معرفی نموده، به گونه‌ای که آن را شناخته و پذیرفته باشند، تا بتواند به خیر دعوت نماید (يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ).

(۳) بعد از دعوت به خیر و خوبی، کار نظارت و کنترل صورت می‌گیرد (وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ). با رعایت کردن تمام شرایط این اصل الهی در فضای مجازی، ضرورت فیلترینگ و سانسور هم کم رنگ شده و جامعه به سمت خودکنترلی گام برمی‌دارد.

برخورد تدریجی با انحراف‌های موجود در فضای مجازی: یکی از اهداف تعیین مدیریتی در فرآیند کنترل، تعیین انحراف‌های احتمالی و سنجش ارزش آن‌ها بر روند اجرایی است (رضائیان، ۱۳۸۳). مطابق با دیدگاه قرآن کریم برای حذف این انحراف‌ها از سیستم، برخورد تدریجی با آن، قابل استنباط است. فرآیند تحریم تدریجی نوشیدنی‌های الکلی در قرآن (نحل/۶۷؛ بقره/۲۱۹؛ نساء/۴۳؛ مائده/۹۰ و ۹۱)، نمونه‌ای مناسب برای الگوگیری در راستای برخورد تدریجی با انحراف‌های موجود در فضای مجازی است. از آیات گذشته، فرآیند شیوه‌ی تدریجی در کنترل و ترک انحراف‌های سازمانی چنین برآورد می‌شود:

(۱) مدیر با نرم‌خویی و با کلام یا رفتاری غیر آشکار و غیر مستقیم، مخاطبان را به زوایای پنهان انحراف خود، رهنمون شود.

- ۲) مدیر انگیزه‌های افراد را در انتخاب این انحراف نادیده نگرفته، آن را بیان نموده، سپس با استدلال مقایسه‌ای، افراد را به نقاط ضعف خویش رهنمون کند.
- ۳) مدیر در کمین فرصتی باشد که رخدادی یا حادثه‌ای نتایج منفی این انحراف را آشکار کند. در این صورت باید از فرصت‌های پیش آمده بهره جوید. با بیان ویژگی‌های شایسته‌ی افراد سازمان و درگیر کردن عواطفشان، آن‌ها را در مقطع زمانی ویژه‌ای که ارتباط تنگاتنگی هم با رخداد پیش آمده دارد، از آن انحراف پرهیز دهد.
- ۴) رخدادهای دیگر، فرصت‌های دیگری را برای مدیر پدید می‌آورد تا متناسب با شرایط پیش آمده، شناخت زایی نموده و هشدارهای خود را استوارتر نماید. با توجه به نتایج ترک عادات، گزاره‌های امیدبخش را هم در کنار هشدارها بگنجانند.
- ۵) در مراحل انتهایی، مدیر به شناخت زایی در قالب گزاره‌های هشداریهی بردارد تا وجدان افراد را درگیر عواقب انحراف خود شود.
- یادآوری مکرر اهداف، محتوا و موضوع در فرآیندهای مدیریتی با صورت‌های گوناگون: از شیوه‌های آشکار قرآن در کنترل و مراقبت از نظام انسانی، یادآوری‌های پی در پی در چارچوب لحن‌های گوناگون است (طه/۱۳؛ اسراء/۴۱).
- در شیوه تذکر و یادآوری مطابق با کاربری‌های قرآنی، نکات زیر در خور توجه است:
- در یادآوری‌ها و گزینش قالب‌ها، توجه به تفاوت‌های فردی ضروری است.
 - یادآوری‌ها باید در قالب‌های گوناگون بیان شوند.
 - بنا به شرایط، قالب‌ها می‌تواند استدلالی، هشداریهی، تشویقی و یا با همدیگر باشند.
 - مخاطبانی که آموزه‌ها را با تذکرات گوناگون نپذیرفتند، به خود واگذار شده، اما هشدارهای مبنی بر پیامدهای ویرانگر عدم پذیرش، ادامه یابد.
- فراهم‌سازی زمینه رشد و پرورش جسم و روان و به‌روزرسانی علمی مخاطبان فضای مجازی: در آیات متعددی خداوند حکیم، پیامبر (ص) را به عنوان تزکیه‌کننده و تعلیم‌دهنده معرفی می‌فرماید: (آل عمران/۱۶۴)
- اگرچه این وظیفه یکی از ویژگی‌های پیامبر (ص) در مقام رسالت است، اما چون پیامبر (ص) در مقام حاکم، رهبر و مدیر یک جامعه نیز بوده، می‌توان استنباط کرد که یکی از وظایف رهبر، تزکیه و

تعلیم است. با دقت در آیات مربوط به این مفهوم دریافت می‌شود که همواره تزکیه بر تعلیم مقدم می‌شود.

توجه بیش از حد به ظواهر امور و غفلت از حقایق، سطحی‌نگری در روش‌ها و راهکارهای اصلاح و ارتقای تربیت دینی، انتظار نتایج سریع و فوری از تلاش‌ها و اقدامات تربیتی، در محیط‌های تربیتی بصورت تشکیلاتی برخورد کردن و بخشنامه‌های یکسان صادر کردن از نشانه‌های عدم رعایت تقدم تزکیه بر تعلیم در سیستم آموزش و پرورش کنونی است (ذوعلم، ۱۳۸۰: ۲۴). نام‌گذاری وزارت آموزش و پرورش و تقدم اصطلاح آموزش بر پرورش در این نام‌گذاری، خود دلیل آشکارتری بر عدم رعایت این توصیه الهی است. ضرورت رعایت بیشتر این توصیه الهی در مدیریت فضای مجازی، امری واضح و مبرهن است. نمودار تحلیلی نتایج به دست آمده از یافته‌ها در زیر ارائه می‌شود:

شکل ۱. راهکارهای مدیریتی در فضای مجازی با استنباط از آیات و روایات

بحث و نتیجه‌گیری

مدیریت اسلامی با سبک مدیریت جهادی از نظریه‌های نوظهور، اما با قدمتی هزار و چهارصدساله در حکومت نبوی است. سبک مدیریت جهادی در هشت سال دفاع مقدس نیز بسیار چشم‌گیر است.

در پژوهش حاضر با استنباط از آیات و روایات و با تمرکز بر سبک مدیریت جهادی و شاخصه‌های آن، تلاش شد که با تلفیق این سبک اسلامی و فرآیند چهارگانه گفته‌شده در علم مدیریت، راهکارهایی برای مدیریت فضای مجازی ارائه دهد. این پژوهش همسو با پژوهش‌هایی مانند راهکارهای تربیت دینی در فضای مجازی با تأکید بر آموزه‌های قرآن و سیره رضوی (نوروزی و همکاران، ۱۳۹۶)، نقش دولت با محوریت قرآن در پیشگیری از جعل هویت رایانه‌ای در فضای مجازی (حسینی فرد و همکاران، ۱۳۹۷)، بررسی ظرافت‌ها و عوامل تأثیرگذار تبلیغ دین در بستر فضای مجازی (حسینی صفا و غیاثوند، ۱۳۹۸)، روش کنترل مدبرانه انسانی ماشینی ترکیبی منظومه-وار، آسیب‌های فضای مجازی به صورت برخط و براساس آیات و روایات اجتهادی (قدس‌ور و افکنانه، ۱۳۹۸)، واکاوی بایدها و نبایدهای اخلاقی فضای مجازی (کریمی‌نیا و همکاران، ۱۴۰۰) است. علاوه بر همسویی با پژوهش‌های پیشین، تلفیق علم مدیریت و سبک مدیریت جهادی و کاربرد آن برای ارائه راهکارهای مدیریتی در فضای مجازی، راهکارهای ظریف و دقیقی ارائه شده که در پژوهش‌های پیشین دیده نمی‌شود.

با توجه به نتایج به‌دست آمده از یافته‌های پژوهش نکات منحصر به فرد در راه کارهای ارائه شده موارد زیر است:

- ۱) رصدها علاوه بر اینکه پیشروانه، فناورانه، هوشمندانه باشد باید مزین به حکمت عملی نیز باشد.
- ۲) برای تقویت منابع اطلاعاتی از هر نظر، لازم است خودباوری توأم با خداباوری باشد تا بتوان حداکثر استفاده از منابع را نمود.
- ۳) آرمان‌خواهی، گرچه یک ضرورت است، اما نباید دور از واقع‌بینی باشد.
- ۴) هم اکنون در جوامع بشری تعاون و همکاری و بسیج منابع، مبتنی بر نیازهای مشترک بشری است. در صورتی که سازماندهی مدیریت جهادی در فضای مجازی مبتنی بر باورهای توحیدی و انسجام وحدتی موجود در کل نظام احسن الهی و نظام ربوبی می‌باشد.
- ۵) در حوزه رهبری، گزینش رهبری واحد و نه شورای رهبری، پذیرش قلبی رهبر و نه صرفاً پذیرش رهبر در چارچوب رسمی و اداری، همچنین دلسوزی مشفقانه و مسئولانه رهبر از اهم موارد است.

- ۶) رهبر تصمیم‌گیرنده نهایی می‌باشد. اما برای تصمیم‌سازی نیاز به طی مراحل حزم، عزم، جزم و توکل به خداوند است.
- ۷) نرم‌دلی و خوش‌رویی به همراه قانون‌مداری، همچنین پیشوایی رهبر در ایجاد منابع تولیدی به ویژه تولید محتوا از ویژگی‌های مدیریتی در حوزه رهبری می‌باشد.
- ۸) از راهکارهای منحصربه‌سبک مدیریت جهادی فضای مجازی در مرحله کنترل استفاده صحیح و بهینه و متخصصانه از اصل امر به معروف و نهی از منکر، برخورد تدریجی، مکرر و متنوع با انحرافات‌های موجود در فضای مجازی به همراه فراهم‌سازی زمینه رشد و پرورش جسم و روان و به‌روز رسانی علمی مخاطبان فضای مجازی است.

منابع

- ابن ابی‌الحدید عبدالحمید. (۱۳۹۳). **ترجمه شرح نهج البلاغه ابن ابی‌الحدید**. لایقی، غلامرضا. تهران: کتاب‌نیستان
- آقامیری، سید محمدامین. (۱۴۰۲). **خبرگزاری ایسنا به نقل از مرکز ملی فضای مجازی**. ابن بابویه قمی. (۱۳۷۸). **عیون اخبار الرضا (ع)**. تهران: نشر جهان.
- احمدزاده، م و همکاران. (۱۳۹۶). **درآمدی بر مدیریت جهادی مبتنی بر آموزه‌های نهج البلاغه و سیره امامین انقلاب اسلامی و شهدا**، تهران: انتشارات بسیج دانشجویی دانشگاه امام صادق (ع).
- برهانی، بهاء‌الدین. (۱۳۹۵). **مبانی مدیریت دولتی**. تهران: برآیند پوشش.
- تمیمی آمدی، عبدالواحد. (۱۴۱۰). **غرر الحکم و دررالکلم**. قم: دارالکتاب الاسلامی.
- تنهایی، علیرضا؛ رحمانی، هادی؛ صبوری‌فر، قربان. (۱۳۹۵). **عوامل مؤثر در توسعه مدیریت جهادی در ناجای آینده**. **فصلنامه علمی مطالعات راهبردی ناجا**، ۲ (۱): ۲۳-۱.
- حاجی ملا میرزایی، حمید؛ حاجی ملامیرزایی، حامد. (۱۳۸۸). **جایگاه فضای مجازی در فرهنگ و تمدن اسلامی-ایرانی**. **نشر دانش**. ۴۰ (۳): ۱۴۳-۱۲۱.
- حسینی فرد، عاطفه؛ نکویی‌مهر، نفیسه؛ عبداللهی، محمدجواد. (۱۳۹۷). **نقش دولت با محوریت قرآن در پیشگیری از جعل هویت رایانه‌ای در فضای مجازی**. **مطالعات قرآنی**. ۷ (۳): ۷۵-۱۰۳.
- جلالی فراهانی، امیرحسین. (۱۳۹۸). **جهاد تبیین در اینترنت، مجله حقوقی دادگستری**، ۱۲ (۴): ۱۱۹-۱۳۱.
- خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۸۹). **دیدار جمعی از بسیجیان استان قم با رهبر انقلاب**. تهران: دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای.

خامنه‌ای، سیدعلی. (۱۳۹۳). بیانات در دیدار کارگران گروه مینا، تهران: **دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای**.

ذوعلم، علی. (۱۳۸۰). **شاخص‌های تربیت دینی از منظر قرآن کریم**، همایش آسیب‌شناسی تربیت دین.

راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۳۷۴). **مفردات الفاظ قرآن**. تهران: مرتضوی.

رضاییان، علی. (۱۳۶۹). **اصول مدیریت**. تهران: سمت.

زرین کوب، عبدالحسین. (۱۳۷۷). **دو قرن سکوت**. تهران: سخن.

شاکری فرد، محمود؛ شریعت‌پناهی، ماهیار؛ دلبری، شهربانو. (۱۳۹۷). **مالکیت حضرت علی (ع) بر ینبع النخیل. فقه و تاریخ تمدن**. ۲(۴).

شریف رضی، محمدحسین (۱۴۰۰). **ترجمه و شرح نهج البلاغه**. ترجمه فیض الاسلام اصفهانی، علی نقی. تهران: موسسه چاپ و نشر تالیفات فیض الاسلام.

قدس پور، محمدعلی؛ افکانه، محمد. (۱۳۹۸). روش کنترل مدبرانه ماشینی انسانی ترکیبی منظومه‌وار آسیب‌های فضای مجازی به صورت برخط و بر اساس آیات و روایات اجتهادی، **مطالعات اسلامی آسیب‌های اجتماعی**، ۲(۱): ۱۶۵-۱۹۲.

قمی [صدوق]، محمد بن علی بن بابویه. (۱۴۱۳). **من لا یحضره الفقیه**. قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه.

طباطبایی، سید محمد حسین. (۱۴۱۷). **اللمیزان فی تفسیر القرآن**. قم: دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷.

کرمی مدرسی، پرچ. (۱۳۹۵). **اصول و مبانی مدیریت از دیدگاه اسلام**، تهران: براتی.

کلینی [ثقة الاسلام]، محمد بن یعقوب. (۱۳۶۵). **الکافی**. تهران: دار الکتب الإسلامیه.

لیثی واسطی، علی بن محمد (۱۳۷۶). **عیون الكلم و المواعظ**. قم: دارالحدیث.

مجلسی [علامه]، محمد تقی. (۱۴۰۴). **بحار الأنوار**. بیروت: مؤسسه الوفاء.

معرفت، محمد هادی. (۱۴۳۰). **الشبهات والردود حول القرآن الکریم**. قم: مؤسسه التمهید.

Explaining the style of Jihadi management in cyberspace by inferring from verses and traditions

Quarterly Journal of Educational Leadership
& Administration
Islamic Azad University Garmsar Branch
Vol.18, No 1, Spring 2024, No.67

Explaining the style of Jihadi management in cyberspace by inferring from verses and traditions

Seyyed Jamaledin Taghavi¹, Seyede Fatemeh Mousavi², Mohsen Zarei Jaliani³

Abstract:

Purpose: One of the multifaceted issues in today's world is cyberspace and its management. This study, by explaining the jihadi management style inferred from verses and narrations, offers solutions for managing cyberspace.

Method: The present study, using a descriptive-inferential method and library study, inferred the characteristics of jihadi management from verses and narrations, and then presented management solutions in cyberspace within the framework of the four management stages (planning, organizing, leadership, and control).

Results: Insight-building and insight-enhancing, timely and appropriate confrontation, confrontation with good arguments, self-belief combined with belief in God, and idealism combined with realism are among the most important strategies in the field of planning. In the field of organization, resource mobilization and cooperation based on monotheistic beliefs; in the field of leadership, the selection of a single leader, heartfelt acceptance of the leader, law-abidingness along with gentleness and cheerfulness, and decision-making during the four stages are among the most important strategies. In the field of control, the most important strategies are gradual, frequent, and diverse encounters and control of news through expert inference.

Conclusion: Observations in cyberspace should be progressive, technological, intelligent and wise. Leadership should be achieved with guardianship over hearts, compassionately and responsibly and not simply in the administrative process. It is suggested that the solutions presented by the Cultural Revolution Council and the National Cyberspace Center be verified through quasi-experimental research.

Keywords: Management strategies, cyberspace, jihadi management, verses and narrations.

¹ - PhD.student in Quran and Hadith Studies, Department of Islamic Studies, Kazeron Branch, Islamic Azad University, Kazeron, Iran.

² - Assistant Professor, Department of Islamic Studies, Shiraz Branch, Islamic Azad University, Shiraz, Iran.

³ - Department of Islamic Studies, Kazeron Branch, Islamic Azad University, Kazeron, Iran.